

A. Gergely András

Varga Lajos Márton emlékezetére

(nekrológ helyett)¹

Nem kell mindenkinek ismernie Varga Lajos Mártont. De érdemes. Érdemes volt, mindenkinek, akit az irodalom, a társadalomismeret, az esztétikai vagy műelméleti világ keretei kötöttek Élethez, s a többieknek is, akiknek bármiféle reflexiói voltak/lehettek a Világról. Érdemes volt pályakezdő íróknak és költőknek, már a hetvenes évektől, akiknek gondnoka, kritikusa, mentora volt hosszan tartó türelemmel, s érdemes volt „haladóknak” is, az irodalom hazai papáinak is, a kritikai közélet és társadalomismeret képviselőinek is, mert ha nem is kegyeletes hízelgést, de elemző szót, őszinte kötődést, morális fenséget kaptak Tőle mindenkor.

Lehessünk nyíltak itt: a *Forráshoz* talán nem kötődött közvetlenül. Hajdúsági ember volt, Debrecen s az *Alföld* vagy a *Tiszatáj* talán közelebb állt „lokálpatriotizmusához”, de idővel már mindenki, Esterházy, Gion Nándor, Spiró, Bodor Ádám, Mészöly, s ki mindenki még, aki a *Forrás* oldalain is értéket hordoz rendre, valamiképp viszonyrendszerbe került Lajossal, vagy legalábbis azonos naprendszerbe... Az Irodalommal volt tisztázott viszonya, az Élettel szembeni morális és episztemológiai elvárásrend volt szcenikai háttere, s ez már korántsem kevés egy értelmiségi pályán.

Éppen öt esztendeje, hogy üdvözlő kötetet készítettünk Számára, mint egykori főiskolai hallgatói, emlékező írásokkal, miniesszéekkel, udvarias vagy kimért hálaképekkel. Betegen jött el a 70. születésnapjára, ahol egyetlen példányban, mívesen kötött könyvkiadásra kapták meg ajándékát. Nem hittem volna, hogy az azóta is folytonosan, de lassan romló állapota a végső véghez vezethet – de hát tudjuk, ami elkerülhetetlen, az előre is tudható... Tudta ezt Maga is, egy legutóbbi néhány naplóorából hadd idézzek ehhez:

„Perőcsényi napnyugta? Maradandó élményem, hogy ilyenkor egy sötétedő tóba merülne a falu. Van egy mágikus pillanat: amikor a fák is a felszín alá buknak, és az alkony lágy árnyékai betérítik a völgyet, míg körben a hegyekre özönlenni kezdenek a színek, felragyog minden. Valószínűtlen látvány. Legszívesebben ilyennek képzelem az elmúlást. A sötétségből föltekinteni a tökéletesség visszfényébe, ámulni és félni is egy kicsit, és lassan elindulni. Így lesz az!

Mindig is sok érdekes dolog történt velem, nem panaszkodhatok, csak hát ahogy az estéket, s még annyi más, ezeket sem tudtam soha megírni. Most például ezét a pár napét. Beszorultam magamba. Szellemileg is, fizikailag is. Napról napra nehezebben mozogtam, nehezebben beszéltem. Fogytam majd öt kilót. Gondoltam is a múlt héten, hogy imahadjáratot indítok, változtasson engem lombos nagy fává az Úr Isten, s akkor megoldódik minden bajom, Csak álldogálok, nem fáj semmim, nem szenvedek hiányt semmiben. No mindegy, Perőcsényben elfajultak a dolgok, zsibbadt a bal arcom,

¹ Elhunyt Varga Lajos Márton. Népszava, 2017. júl. 24. 13:50.

Hosszan tartó, türelemmel viselt betegség után, életének 75. évében elhunyt Varga Lajos Márton (József Attila-díjas) kritikus, irodalomtörténész, szerkesztő, újságíró.

szédültem, nehezen lélegeztem, görcsök kínoztak, szóval, rosszul állt a szénám...” (Magánlevél – részlet egykori tanítványtól – S. Á. szíves közlése.)

Alanyi Szerzőnek talán nem illetlen (jeles üdvnapijára vagy nekrológgént) akár éppen szóvirágokkal kedveskedni... De mert magam sem vagyok alanyi poéta, inkább fáradozom azon: méltó memoárral tisztelegjek az Élet és Mű közötti parnasszuson kitartó vándorként kutakodó, életúthosszan alanyi Mások respektálásában serénykedő Alkotónak. Alkotónak, kinek révén talán sokan mások keltek át a nagylászlói „Túlsó Partra”, s ettől mintha épp a maga váltig megőrzött „révészléte”, poézis és mimézis közötti tolmács-szerepe lett volna meghatározóbb, nem pedig az ügyeletes művészeti „megmondóember” tónusa... Pedig egyike volt a kedvelhető vagy nehezményezhető kivételeseknek, akik az irodalom érdekében és értelmében hittel szolgálnak. Ennek adott hangot a 168 óra frissen közölt nekrológja is:

„Az utolsók egyike, a legnagyobbak közül való. Olyan szerkesztőmester, aki a saját területéről, az irodalomról mindent tudott, s mivel azok is tudták róla, hogy mindent tud, akikről írt, így aztán abban a helyzetben volt, hogy mondandójára kíváncsiak voltak, észrevételeit megfontolták, elfogadták, a leggyakrabban maguk kérték.

Nagy jobbtó volt, aki ugyanolyan fesztelenül véleményezte Esterházyt és Nádast, Oraveczet és Tőzséert, vagyis a legnagyobbakat, mint amilyen szívélyesen osztotta meg a róluk és az irodalomról vallott gondolatait. A legyőzhetetlen kór most az utolsó tanítók egyikét vitte el, a legnagyobbak méltó alkotótársát. Varga Lajos Márton gondolatai az idő múlásával egyre sűrűbbek, egyre mélyebbek lettek, míg végül Istenben oldódtak föl. Nála lett békére.”

Életútját, tevékenységét egészében értékelni még kevés az idő, de amennyi rálátást kínál (a Wikipédia oldalain is megtalálható életművázlat, kitüntetések és díjak sora mellett) e kommemoratív pillanat, abban annyira vállalkozhatok csupán, amennyit személyes viszonyon túli körvonalakkal írhatok körül. Talán két eltérő, kombattáns lényegű alkotói profil sorsalakító szellemisége formálja korszakosan azt a markáns tónusú „publicistai személyiséget”, mely épp most távozott az irodalom körüli világból. Varga Lajos Márton, ki e kettősség aktora és fennen hordozója is egyúttal, sodró emberi példázattal s méltóképpen rangos presztízzsel töltött katedrán oly éveket, hogy azok diáknemzedéknyi értelmiségiben hagytak feledhetetlen nyomokat, ugyanakkor több évtizedre szólóan alakította szerkesztőként a szerzői Másik, s a maga vitathatatlanságában is korszakos, idézhetőségében is mulékony/mulandó természetű irodalomkritikai produktumát. E két (vagy tán több) élményvilág, azaz határozott intenció a lét kérdéseire választ remélve, egy életút vállalásos karakterében ötvöződik, s válik az Alkotó által megteremtett emléktörődék, diákmódra földidézett tisztelgés, visszafogott pirongással előadott hódolat tárgya mellett egy kegyetlenül-alaposan involvált, elmélyült tudástökére épülő teljesítmény összetevévé.

Vallomásos merészség kell ezért ahhoz, hogy textuálisan is hiteles legyen, s ne kelljen kényszeredetten álbölcsnek álcázódnia, de ne is legyen zsenírozóan kisszerű ez az emlékezés. A háromnegyed évszázados időhossz már sok ahhoz, hogy szerzői életútállomásokat keresgéljünk wikipédiás felületeken vagy irodalmi folyóiratokban megmutatkozott lenyomatokban, de szűkítően kevés is ahhoz, hogy példaképpen a hetvenes évek végi, retorikus és szentori bravúrokkal gazdagított főiskolai óráit idézzük előbbre, s ne az utóbbi évek kritikai reflexióit vagy világekpi vitáit. Miközben Varga Lajos Márton kitartó évtizedek során meg-megnyitotta zárt művi világok egy-egy kiskapuját, és sejdíteni engedte strukturális opciók műremekbe szabott változatait olyan életművekben, mint Sánta Ferencé, Balogh Edgáré, Kiss Benedeké, Csorba Győzőé, Ágh Istváné, Nagy Lászlóé, Határ Győzőé, Utassy Józsefé, Spiróé vagy Csepeli Györgyé, Mészölyé vagy Gion

Nándoré, Krasznahorkaié vagy Bálint Tiboré..., addig gondoskodó aggálya kiterjedt olyan lírai világok összefogása felé is, amilyen a *Kritika két hangra* (rádióinterjúk, 1994) vagy az *Írók Budapestje* (Népszabadság-interjúk 1993–1996) kötetek, vagy más miliómeghatározó gyűjteményes szövegválogatások (*Expander*, 2010; *Szívozuhóság*, 1986), valamint az *Erők és terek* kötet is (2006). Ezekben a szerkesztői tónus a válogatásban lakozik, nem pedig a felülnézeti képben – de ahol közéleti és világszerű éneke éppúgy jelen van, mint egész élethosszában, ott viszont karakteres a kérdező, az analízáló, a megvilágosító, az opciókat kereső, sőt az opponáló szerepe is.

Nem lévén irodalmár, nem szeretnék Varga Lajosnak azzal ártani, hogy belekotnyeleskedem szerkesztői, irodalomkritikai-rovatvezetői funkciójának (*Népszava*, 1972–1977) eredményeibe, vagy a nyolcvanas évek közepétől (1986) a *Kortárs* kritikai rovatvezetésében, majd 1994-től a *Népszabadság* munkatársaként, meg a *Rádió* műsorszerkesztőjeként átélt alkotói életútja egyes állomásait körülvevő folyamatábrába. Az összegző szakmai és életmű-értékelést szívesen meghagynom másoknak, illőképpen hozzáértőknek s avatottabbaknak – bár fölbecsülte ezt már a hivatalosság (meg a szakmai nyilvánosság) 1989-ben a József Attila-díjjal, s magával az oeuvre-nyilvánosság elfogadó elismerésével, vagy a nyolcvanas években szinte évente kapott külön-külön díjakkal és kitüntetési elismerésekkel is! De amit vélhetően már aligha fognak mérlegelni a pályatársak, inkább szólnék „korai” oktatói énjéről, egy bár nyilvános, mégis rejtett jelentésmélységről, melyet talán legmeghatározóbb jelzővel: *vállalásos* mivoltával szeretnék interpretálni.

A legemberibb megoldásként akár elő is vehetném az OSZK repertóriumában is százas nagyságrendű interjú-tömegét², rádiós műsorszerkesztési időszakának szinte fél könyvtári hanganyagát, irodalmi kerekasztal-beszélgetések, viták, felvezetések és véleményharmonizálások tengerében megmaradt örökségét... De ódzkodom kissé ettől (ki fog derülni, miért..., de nem csak a százas nagyságrendű közlésjegyzék okán). Amit mindezek „mennységi” egyenlegében is hangsúlyosan ambivalensnek érzékelek, talán ennél már markánsabban mérvadó. Van ugyanis írásaiban-interjúiban, e szakmaközéleti és bennfentes tolmácsszerepben egyfajta kéréllhetetlen *feladattudatosság*, mely ugyanakkor az *átélés és empátia* puha kíváncsiságával gazdag. Ez mintha egyenest az olvasói/hallgatói szerepkör lenne, miközben evidenssé teszi, hogy már pusztán a kérdésben, a ráhagyásban, az összekötő fragmentumok sorjázása közben is szükségképpen jelen van a szerepvállaló ember, a morális küzdőfél, a szakmatitkokra vadászó kibic, az „esztétikai alkalmazott” is: a befogadói érdeklődés szolgálata volt Számára a feladat, nem a kérdezői „jobbantudás” vagy az irodalomelméleti „rezolúció” számonkérése. Kritikus éneke a szépirodalmi értelemnek volt összekarolt társa, s megértő filozófiája a létmódok interpretálásának szolgálja is egyúttal...

Eközben filozófus alapiskolázottsága valamiképpen a dolgok helyének, a normarendek elvont törvényének keresésére ösztökélte, legkivált, amikor beszélgetett. Szinte „strukturálista” egzaktságú közelítései magához a műhöz-alkotóhoz-életúthoz, s mögöttük a kontextuális univerzumhoz kapcsolódtak, jószerivel állandósult értékeret teremtve az egyes oeuvre-ök és alkotói személyiségek köré. Ez az igazságért öltre menni kész elegancia, s a vele társuló beleérző együttgondolkodás egyfajta száraz eszélyességet kölcsönzött rendre a szerzői narratíváknak, puha paradigmaváltásokkal véve körül az interjúk interakcióinak másik szereplőjét. „A” szereplőt, hisz magamagát jószerivel föl sem tüntette legszívesebben, ha ugyan el nem rejtette is olykor egy-egy vágással, kivonuló véleményalkotással a diskurzusban kibontakozó Ént a rádiófelvétel akusztikájából, a kritikai értékrendek objektivitás-könyögyéből. Ez a vállalt visszatorzultság, amely nem (csak) „politikailag

2 Interjújegyzék, 110 tétel, OSZK katalógusa: [http://w3.oszk.hu/repscr/wwwi32.exe/\[in=rprs2.in\]](http://w3.oszk.hu/repscr/wwwi32.exe/[in=rprs2.in])

korrekt”, mentálisan fennkölt, hanem dialógusokban is alkuképes megoldás volt, mélyen megmaradt bennem, nem pusztán mint a józan helyzettudat mindenkori szükségességének hangsúlyozása, hanem a morálisan involvált és felelős közlésmódra okvetlenül jellemző méltányosság, sőt féltő aggályosság megjelenésmódja. S valamiképpen ezt a korrekt, közlésképes, láttatni merész és beláttatni bölcs alapviselkedést érzem ki vagy olvasom bele utóbb az *Erők és terek* kötetbe, továbbá az „interjúkönyvekbe” is. Közölni, ami volt (de csahos politizálástól menten); árnyalt véleményegyütttest tálalni (mint a megfontolások és belátások panorámáját); s véleményezni szolidan, egyértelműen (de harsányságok nélkül)... – voltaképpen ezt érzem oly természetű publicistai, literátori, alkotói attitűdnek, mely teljességgel párhuzamos a politikai líra, a nemzeti önérzet, a szerzői életművekben mélyen megbúvó alkotói szuverenitás mindenkori följejtésével és felmutatásával – vagyis a későbbi VML-életmű javával is. Nemcsak ez az „Erőtér”-kötet, de a többi, sok tucatnyi írás, százas nagyságrendű rádiós irodalmi műsorszerkesztés, interjúk, alkotói életutakhoz komponált kritikai értékelések raklapnyi tömege is hordozza ugyanezt a mentális pozíciót...: átérezni-megérteni, megnevezni, értékelni, és közzétenni ama morális fennkölttség kegyelmi állapotában, amelybe nem a kutató pillantása, hanem az erkölcsi világrend ontológiai státusa kényszeríti az embert. Azt hiszem, úgy vélem, még ha túlegyszerúsített képlet lenne is, s Ő maga alighanem elkülönöződne ettől a minősítéstől, merhetném kimondani: Varga Lajos Márton életútja az ELTE magyar-könyvtár szakának elvégzésétől, a szakszervezeti közművelődési munkatársként beilleszkedéstől a filozófia-esztétika főiskolai oktatásán át a szerkesztő-rovatvezető-újságíró-riporter-kritikus életmű kiteljesüléséig és tovább is, olyan *kulturális misszió*, melybe Őt magát is a tudás felelőssége, a megértés kockázata, a közlés alkotói kényszere sodorta. A más sodrásoknak ugyanakkor zordan ellenállt nem egy esetben, tanárként, népszavásként, rádiósként is – 1983-tól a Magyar Rádió irodalmi osztályának szerkesztője, 1991–93-ban osztályvezetője volt –, de mindig virított kivételes képessége azzal, hogy Mások sodrásainak utat engedett, ha érvényesen és korszakosan szóltak, ezt előcsalogatni pedig fölötte ügyes tehetsége volt-maradt abban, kiénekelje a kérdezett Énjét a rejtőzködésből, s rábírra (nem a kérdezői vízióknak megfelelésre, hanem) az *önfelmutató vallomásra*. Ehhez pedig mint „módszertanáról” írja az *Írók Budapestje* kötet bevezetőjében: „csak annyit kérdezni, amennyit feltétlenül muszáj, amennyi még nem beavatkozás”... De aki a kérdés mesteriségét is megtanulta, a rákérdezés óvatosságával és a tiszteletadás alázatával együttesen, az jól tudja: már a kérdésben is mindig jelen van a Másik respektálása, a kérdező mibenléte, lénye sugárzása, hitelessége, és a megérintés felelőssége ugyancsak.

E felelősség vitatására megannyian érveket szánnának, s nem is keveset. Azonban kont-rasztképp állítható, hogy a „mindentudás” szakmai gögje és publicistabetegsége nem nyomorgatta VLM-et, ugyanis kínos precizitással ügyelt rá, hogy a legkevésbé merészkedjen olyan kulturális terekbe, ahol nem érezhette magabiztos hangjának jogos érvényességét. Merészség, vagy ami rosszabb, némi „mondani bátor” korlátoltság kellene ahhoz is, ha most valamifajta áttekintő-összegző alléluját próbálnék kreálni emlékezetétül olyasvalakinek, kitől a jelzőgazdag és tematikusan is pontosan strukturált „oktatási anyag” úgy vágott fejbe mindenkit egykoron, hogy vagy azonnal elmenekült az esztétikai-irodalmi-művészeti-tudományos közegből, vagy mindmáig elhivatottan hordozza, hálával őrzi, és maga is gyarapítani próbálja az indíttatás motiváló energiáit. Ez a (minimum *megérintettség*, de nem csekély pontosítással inkább) ajándékba kapott *vállalásosság* kötetekben is érzékletesen jelen van, s szem elől téveszthetetlenül jelzi, mit kaphatott szellemi útravalónak a könyvtárosok-népművelők-pedagógusok megannyi főiskolai évfolyama, szerzők és szerkesztők egész nemzedéke is. Ez a kultúrfrász, a megfelelni-nem-tudás kínja és felelős kötelezettsége elidegenített későbbi pályáiván is Többeket, akik nyűgösen viselték

a kritikai pillantást, amit várni igen, de vágyani már kevéssé tudtak volna azután. Sokakra hatott ugyanis a kulturális sokk, a kapható s ígéretes élménytömeg, melynek révén Lajos esztétika-, vagy filozófiaóráin zavarba kergetően szembesített a kvázi-tudott, „ismert” világok-művek-attrakciók felmérhetetlen komplexitásával, illetve azzal is, hogy mindezek mégis átfogható-megöllelhető-belátható tárgyasulások voltak, melyek nem félelmes zavarok, hanem eligazodási biztonságot alapjai.

Persze eltérő kulturális terekből elkülönböző befogadói tereket is lehet kreálni, *hivatás-gyakorlási* tétellel, valamely harmonikus életút garanciájaképpen elkönyvelt állapotban. Más, kreatív műfajokban, nem kellett talán mindenkor Varga Lajos Márton közvetlen meggyőző hatása, hanem elégnék bizonyult markáns álláspontja, szemüvegének fókusz-távolsága, egy kulturális univerzumból fénylő csillagot kiemelő teremtő gesztusa is, hogy mindaz az életút-erősítő adomány, melyet felmutatott, kulturális flow-ként szétterjedjen, megerősödjön, áthasson érzékeny lelkeket, akik majdan viszik tovább, gazdagítják, sokszorozzák a tudhatóságokat. E *kreatív univerzum*, melynek valahol inspiráló kreatóra Sokak számára éppen Varga Lajos volt, s egyúttal olyan iránykereső attitűd élő példája is, mely valamiféle parttalan könnyedségűvé és rombolhatatlan magabiztosságúvá vált köztes világ volt, összekötő híd a tudható világ iránti legmélyebb alázat és hódoló nyitottság attitűdjét kínáló egyik oldal, s a rettenthetetlen munkabírás, megküzdés, bizonyításkényszer adta elhivatottság között. A rendteremtés, eligazodás, definiálás pontosságát képviselte emitt, s az involvált, megszállott, teremtett iránti révült tisztelet sodrását amott. A *vállalásos ember* közléskényszere, megváltásparadigmája hatotta át narratíváit, de azzal a tűzfényes óvatossággal, amely talán még nem sodorja partnerét erővel-erőszakkal valamely kulturális kiszolgáltatottságba, csupán elringatja a mérlegelés-gondolkodás-megfontolás lapályos tófelszínén. Pedig, talán e sok *áttételes hatásnál, mélyre elültetett bizonyosságnál, hódoló érdeklődésnél, alázatos ismeretvágynál nem is igen volna lehetséges nagyobb ajándék*, melyet diák tanárától, kolléga kortársától, olvasó szerzőjétől, szerző megkritikusától kaphat. A *normaértékű elvárásrend*, ez a „lényeglátó-esztétika”-mentes milió (persze) könnyedén kitermelte a korszakos értelmiségi szereptudattal, és ehhez méltó, vállalni merész érzékenységgel élés körülményeit – s jutott Neki a konfliktusokból, irodalomközi széthúzásból, életművek feszengéséből, írók, költők, olvasók, vagy bárki befogadó számára nem mindig egyértelmű irodalmi szintér belső feszültségeiből is.

Ezt a „vállalásos”-t immár vagy harmadszor körmölöm ide – kissé modorosnak is tetszhet, ahogyan számomra is kérdéses volt, szinte már a hetvenes évek elejétől, mit akar ez jelenteni Varga Lajos szótárában. De mert tán Nagy László, Pilinszky, Utassy, Spiró, Poszler, Határ Győző, Mészöly, Csalog, Gion és szinte profetikus sorsú mások minőségjelzőjeként használta, megmaradt bennem a sorsválasztás e kegyetlen és önemésztő verziója olyan jelzőtartományban, melynek ma már – talán mosolyognivalóan esztétikátlanul, de annál személyesebben – éppen Varga Lajos lett egyik méltó példázata. Kihívó sorsparadigma, nekibuzdulás és beteljesítés, mersz és áthatás, a „...*Ki viszi át...?*” kérdésre adott szuverén válasz személyesítődött meg Benne, láttatva és átéléshez előkészítve azt, hogy a térerők zúzós iramában miként feszül a méltó megmaradás kényszere a környező, fals és korlátolt kultúrterek ellen...

Nos, épp ez emlék intenzitásától, a silány és méltatlan kor vagy környezet ellenében megfogant válasz morális méltóságától és normateremtő eleganciájától maradhatott meg a szofisztikált és esztétikailag parfümált beszédmódra kényes VLM oktatói és közbeszélői, riporterai, esszéista és kritikus attitűdje. Legegyszerűbben úgy fogalmaznám: nemcsak azért emelem be a laudáció körébe a szubjektív impulzusokat, az oktatói személyiség jegyeit, a világszép-alakító moralitást, mert azok az *átélhető és tudatosítható korélmény*, a „benne-lét” igénye és akarása, a személyes visszaigazolás és hitelesítés vállalható-vállal-

landó attitűdje felé vitték hallgatóit-olvasóit. Hanem azért is, mert megérintette, „megszelídítette” interjúalanyait, és mert tudásmagaslata is hitelesítette kérdéseit, s amikor nem kérdezett is, legott választ adott a befogadni kész hallgatójának. *Amit egykor diákjai Varga Lajos Mártontól a pedagógia valóságaként kaptak, úgyszintén a valóság pedagógiájává, esztétikájává, etikájává lett sokak számára, a benne-lét élményével és terével, a tudni érdemes tudások erejével.* S ez az, amit az irodalmi riportkötetek mellett több költészeti dokumentumtárban is felmutat: a szubjektívát a közösből, a különöset az univerzálisban, a személyest és esendőtt a társasban ragadta meg. Úgy érzem, ez jogosít föl, vagy legalább biztat arra: szerkesztői Énjét tegyem főszereplővé, rendezői szándékát az alkotás kontrolljának megtartójává, s a morális megtartó erőt maga az alkotói oeuvre vezérfonalává. Lételeméleti lelkiismeret, kultúrakutatási aprólékosság, ontológiai státusbiztonság formálta esztétikáját, retorikai szabotosság keretezte mondanivalóját, s a tévedés jogának fenntartásával tetézte üzenetközléseit.

Ez a sok „múltidő” itt nem nekrológ jele..., hanem épp a permanens változandóság elismerésére fókuszált hajlandóság komolyanvétele. Olyan közgondolkodóé, kinek nem órája van a folyamatokhoz, hanem ideje van a megértéshez, a belátásképeség alázatosságához, a művész és a befogadó viszonyának, kötelezettségeinek mérlegeléséhez. A megmunkált tudás elvitathatatlan tőkéje, az értelem kinyilvánításának kötelezettsége, s a kritikai pillantás szikrázó tisztasága az, ami Lajost vállalásosan példázatosá tette számunkra, s teszi folytonosan is, tudásterek és elszánt erők kísértéseivel, eredményeivel és próbatételeivel. Tanító ereje olyan kulturális teret nyitott, melybe a bebocsáttatás méltóságával bárki beléphetett – ha a maga misszióját felfogta, vállalta és teljesítette is. Köszönet érte NEKI, ezt a leckét (talán) megtanultuk, s nem egyszerűen csak átlapoztuk! Próbára tett avval, hogy önnön mércénk alapjait konstruálta meg késztetéseivel...

E számunkat nyomta és kötötte a Print 2000 Nyomda Kft.

print 2000

NYOMDA KFT. KECSKEMÉT

6000 Kecskemét, Nyomda u. 8.

Tel.: +36 76 501 240; Fax: +36 76 501 249

E-mail: info@print2000.hu

www.print2000.hu

Folyóiratunk megjelenítését az Emberi Erőforrások Minisztériuma és a Nemzeti Kulturális Alap támogatja.

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

Nemzeti Kulturális Alap